

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

ห้องสมุดเฉพาะ (special library) เป็นห้องสมุดประเภทหนึ่งที่มีความโดดเด่น กล่าวคือเป็นแหล่งรวบรวมสารสนเทศที่มีความเฉพาะเจาะจง มีทรัพยากรสารสนเทศเฉพาะแต่ละศาสตร์ แต่ละสาขาวิชา ขึ้นอยู่กับบทบาท ภาระหน้าที่ที่ห้องสมุดขึ้นตรงต่อต้นสังกัด การจัดตั้งห้องสมุดเฉพาะมักเกิดขึ้นโดยองค์กร ทั้งที่เป็นหน่วยงานรัฐบาล รัฐวิสาหกิจ หรือองค์กรธุรกิจเอกชน หรืออาจเป็นห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาที่ให้บริการสารสนเทศเฉพาะด้าน ห้องสมุดเฉพาะอาจมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไป อาทิ ศูนย์สารสนเทศ (information center) ศูนย์บริการสารสนเทศ (information service center) ศูนย์เอกสาร (documentation center) เป็นต้น

ห้องสมุดเฉพาะ ตั้งขึ้นมาเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพ สนองความความต้องการ อีกทั้งเป็นแหล่งค้นคว้าตามความต้องการของบุคลากรในองค์กร ตลอดจนเพื่ออนุรักษ์และเก็บรักษาเอกสารจดหมายเหตุขององค์กร รวมทั้งเพื่อการพักผ่อนหรือตอบสนองความต้องการอ่านสารสนเทศทั่วไปของบุคลากร

อย่างไรก็ดีหากเราพิจารณามุมมองของห้องสมุดเฉพาะเพียงด้านเดียว อาจเห็นว่าห้องสมุดเฉพาะ มีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อสนองความต้องการของบุคลากรภายในองค์กรใดองค์กรหนึ่งเท่านั้น แต่หากเรามองเห็นถึงจุดแข็งของห้องสมุดเฉพาะ ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และทรัพยากรสารสนเทศที่ครอบคลุมครบถ้วนในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง กอปรกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน ที่ส่งผลกระทบต่อการจัดสรรงบประมาณในการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศมาให้บริการ แก่ผู้ใช้อย่างครบถ้วนเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ที่ผู้บริหารห้องสมุดเฉพาะแต่ละแห่งตระหนักถึงเป็นอย่างมาก ตลอดจนวิทยาการในปัจจุบันมักเกิดจากการ บูรณาการผสมผสานความรู้ในศาสตร์แขนงต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ทำให้การใช้สารสนเทศไม่จำเพาะเจาะจงไปทางด้านใดด้านหนึ่งได้อีกต่อไป

นอกจากนี้ระบบงานห้องสมุดต่างก็มีข้อมูลอยู่เป็นจำนวนมากทั้งในรูปแบบข้อมูล เพื่อการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ ข้อมูลการยืมคืน ข้อมูลเพื่อการสืบค้น ข้อมูลที่ทำการจัดเก็บทรัพยากรสารสนเทศรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในระบบ และในห้องสมุดเอง รวมถึงข้อมูลทางสถิติของผู้ใช้ และเพื่อการวิจัย นอกจากนี้ข้อมูลทางด้านห้องสมุดยังเกี่ยวพันถึงองค์ประกอบด้านภูมิศาสตร์ เช่น ตัวอาคารของห้องสมุด แหล่งที่ตั้งของห้องสมุดสภาพแวดล้อม บริเวณอาคาร ลักษณะทางกายภาพของห้องสมุดภายในชุมชน และทรัพยากรทั้งหมดที่อยู่ภายใน

ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (geographic information systems-GIS) เป็นระบบสารสนเทศที่ออกแบบมาเพื่อใช้รวบรวม จัดเก็บ วิเคราะห์ข้อมูลภูมิศาสตร์ รวมทั้งการค้นคืนข้อมูล และการแสดงผลสารสนเทศ (สรรคีย์ใจ กลิ่นดาว, 2542) โดยอาศัยการนำเทคโนโลยีที่มีความสามารถในการเชื่อมโยงข้อมูล ระหว่างข้อมูลเชิงพื้นที่ (spatial data) และข้อมูลเชิงบรรยาย (attribute data) เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนต่อไป ดังนั้นการนำระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์มาใช้จัดการกับข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับห้องสมุดเฉพาะ จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้เราสามารถเชื่อมโยงจุดแข็งของห้องสมุดเฉพาะแหล่งต่าง ๆ ก่อให้เกิดการใช้งานอย่างคุ้มค่า และส่งเสริมให้เกิดการบูรณาการสรรพวิชาแขนงต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนาความรู้ ความสามารถของประชากรอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนตลอดไป

ด้วยเหตุนี้จึงควรนำแนวคิด ด้านความร่วมมือระหว่างห้องสมุดมาใช้ เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรสารสนเทศร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด อีกทั้งยังเป็นการดำเนินงานตามแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ที่พระราชทานแนวคิดทฤษฎี “เศรษฐกิจพอเพียง” ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะพัฒนาฐานข้อมูลที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเข้าถึงสารสนเทศของห้องสมุดเฉพาะ การบริหารจัดการ การให้และการใช้บริการห้องสมุดเฉพาะ โดยนำเอาเทคโนโลยีระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์มาประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดความคุ้มค่า อีกทั้งยังสามารถช่วยในการตัดสินใจของผู้ใช้ระบบ ในการเข้าถึงแหล่งสารสนเทศที่ถูกต้อง เหมาะสม เพียงพอและตรงต่อความต้องการอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์

1. วัตถุประสงค์ทั่วไป

เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลห้องสมุดเฉพาะ โดยใช้ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์เป็นเครื่องมือช่วยแก่ผู้ใช้บริการในการเข้าถึงสารสนเทศที่สามารถทราบถึงแหล่งบริการสารสนเทศที่เกี่ยวข้องและตรงตามความต้องการ

2. วัตถุประสงค์เฉพาะ

2.1 เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับห้องสมุดเฉพาะและจัดทำฐานข้อมูลห้องสมุดเฉพาะ ที่มีอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล โดยใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System: GIS)

2.2 เพื่อศึกษาความพึงพอใจและความคิดเห็นของผู้ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์เพื่อการเข้าถึงห้องสมุดเฉพาะ ตลอดจนชุมชนได้มีโอกาสและเลือกใช้บริการได้อย่างทั่วถึง

ขอบเขตการวิจัย

1. ประชากรที่ศึกษาเพื่อการพัฒนาสารสนเทศภูมิศาสตร์เพื่อการเข้าถึงห้องสมุดเฉพาะมุ่งเน้นศึกษาห้องสมุดเฉพาะของหน่วยงานราชการ และรัฐวิสาหกิจ ที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ประมาณ 149 แห่ง โดยข้อมูลที่จะศึกษา อาทิ สถานที่ตั้งห้องสมุดเฉพาะ นโยบาย ปรัชญา วิสัยทัศน์ ของห้องสมุดเฉพาะ ลักษณะเด่นของทรัพยากรสารสนเทศ ที่ห้องสมุดเฉพาะจัดให้บริการ ข้อกำหนดและเงื่อนไขการให้บริการ และการให้บริการ และข้อมูลการเดินทาง เป็นต้น โดยเลือกประชากรทั้งหมดเป็นกลุ่มตัวอย่าง

2. ประชากรที่ศึกษาเพื่อประเมินผลการใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์เพื่อการเข้าถึงห้องสมุดเฉพาะ คือผู้เข้าใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ทางออนไลน์ โดยจะทำการเก็บข้อมูลเป็นเวลา 4 เดือน หลังจากได้ดำเนินการพัฒนาสารสนเทศภูมิศาสตร์เสร็จสิ้นแล้ว ให้บริการบนเครือข่ายทางอินเทอร์เน็ต ซึ่งประชากรทั้งหมดที่เข้าใช้ระบบเป็นกลุ่มตัวอย่าง

นิยามศัพท์

ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ หมายถึง ระบบสารสนเทศที่ออกแบบมาเพื่อใช้รวบรวม จัดเก็บ วิเคราะห์ข้อมูลภูมิศาสตร์ รวมถึงการค้นคืนข้อมูล และแสดงผลสารสนเทศ ทั้งที่อยู่ในรูปฐานข้อมูล และในรูปของรูปภาพหรือแผนที่ที่สามารถอ้างอิงกับตำแหน่งบนพื้นโลกได้

ห้องสมุดเฉพาะ หมายถึง สถานที่เก็บ รวบรวม บริการ และเผยแพร่สารสนเทศเฉพาะสาขาวิชา เพื่อตอบสนองภารกิจ การดำเนินงาน และนโยบายตามที่หน่วยงานองค์กรต้นสังกัดกำหนด

ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์เพื่อการเข้าถึงห้องสมุดเฉพาะ หมายถึง การเข้าใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ผ่านทางอินเทอร์เน็ตเพื่อให้ได้ข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับห้องสมุดเฉพาะเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ตามต้องการและประกอบการตัดสินใจตลอดจนการวางแผนเกี่ยวกับห้องสมุดเฉพาะ